

VN/18059/2020

AI FI 64/2020

1.10.2020

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL SUOMEN OSASTO

Hietaniemenkatu 7 A

00100 Helsinki

P: 050 465 5490

E: amnesty@amnesty.fi

W: www.amnesty.fi

Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta (lausuntopyyntö VN/18059/2020)

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö, jonka toiminta perustuu yksittäisten ihmisten tuelle. Tukijoita on yli 7 miljoonaa, 150 maassa eri puolilla maailmaa. Amnesty on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton. Amnesty työskentelee kansainvälisesti ja Suomessa muun muassa naiseen kohdistuvan väkivallan poistamiseksi ja pakolaisten oikeuksien vahvistamiseksi.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa ja lausuu kunnioittavasti seuraavaa:

1. Yleistä

Amnestyn Suomen osasto kannattaa luonnoksessa ehdotettuja muutoksia rikoslakiin. Väkivallan uhan ilmapiiri lisääntyy yleisellä tasolla, jos sukupuoleen liittyviin vihavaikuttimista tehtyihin tekoihin ei puututa lainsäädännössä. Muutos on siten ennaltaehkäisevä yleisellä tasolla että erityisehkäisevä tiettyjen rikosten suhteen.

2. Ehdotettu lakimuutos torjuu verkkoväkivaltaa

Ehdotetut muutokset vahvistavat hallitusohjelman mukaisesti mahdollisuuksia puuttua ja ehkäistä nykyistä paremmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen. Kutsumme internetissä tapahtuvia väkivallan muotoja verkkoväkivallaksi.

Amnesty International toteutti vuosina 2016-2018 empiirisen, kansainvälisen tutkimuksen naiseen kohdistuvasta häirinnästä ja väkivallasta Twitterissä.¹ Tutkimus koostui haastatteluista, kyselytutkimuksesta ja twiittien analyysistä koneoppimisen keinoin.² Kyselyyn vastanneista naisista 23% oli kokenut verkkoväkivaltaa vähintään kerran. Väkivallan tekijä on useimmiten tuntematon (59%). Verkkoväkivalta oli usein moniperusteista: hyökkäys voi kohdistua yhtä aikaa esimerkiksi sukupuoleen, etniseen taustaan, seksuaaliseen suuntautumiseen ja uskonnolliseen viiteryhmään.

¹ <https://www.amnesty.fi/toxictwitter/> (suomenkielinen kampanjasivu) tai

<https://www.amnesty.org/en/latest/research/2018/03/online-violence-against-women-chapter-1/> (koko raportti)

² Haastatellut 86 naista tai sukupuolivähemmistöön kuuluvaa henkilöä olivat Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista. Kyselyyn vastasi kahdeksasta maasta yhteensä n. 4000 naista. Twiittien analyysi kattoi yli 900 000 Iso-Britannian naiskansanedustajille kohdistettua twiittiä. Lokakuussa 2020 julkaisimme seurantaraporttimme, jossa analysoimme Twitterin edistystä verkkoväkivallan torjumisessa: <https://www.amnesty.org/en/documents/AMR51/2993/2020/en/>. Suomenkielinen tiedotteemme: <https://www.amnesty.fi/amnesty-twitter-jattaa-naiset-edelleen-alttiiksi-verkkovakivallalle/>

Tutkimuksemme mukaan verkkoväkivallan voi laukaista julkaisu tietyistä aiheista – kuten feminismi, EU, rasismi tai seksuaalinen väkivalta. Myös julkaisijan henkilöyden kasvattaa hänen riskiään joutua väkivallan kohteeksi: erityisiä kohderyhmiä ovat esimerkiksi journalistit, poliitikot, naisten oikeuksien puolustajat ja naiset, joilla on paljon seuraajia sosiaalisessa mediassa.

Kyselyyn vastanneista, verkkoväkivaltaa kokeneista naisista 63-83% (maasta riippuen) oli muuttanut käytöstään sosiaalisessa mediassa verkkoväkivallan takia. Keskimäärin 32% verkkoväkivaltaa kokeneista oli lakannut jakamasta sisältöä, jonka tiesivät altistavan väkivallalle. Vastajat olivat myös muokanneet turvallisuus- tai ilmoitusasetuksiaan tai lopettaneet sosiaalisen median käytön kokonaan.

Amnesty on toistuvasti vaatinut tietotekniikkayrityksiltä tehokkaita toimenpiteitä naisiin kohdistuvan verkkoväkivallan torjumiseksi eri alustoilla. Tämän lisäksi Amnesty on perään kuuluttanut valtioita täyttämään ihmisoikeusveloitteensa laatimalla rikos- ja muuta lainsäädäntöä, jolla voidaan ehkäistä ja korjata naisiin kohdistuvaa väkivaltaa internetissä. Ehdotetut lakimuutokset täyttävät tätä veloitetta.

Luonnostekstissä tuodaan ansiokkaasti esille tutkimuksia, joissa toistuvat Amnesty'n tutkimuksessa esiin nousseet havainnot. Ehdotuksen sukupuolivaikutukset vahvistavat naisten oikeuksia.

3. Ehdotettujen keskeisten lakimuutosten soveltamisalaa ei tule kaventaa tai ennaltamääritellä

Luonnoksen yhtenä keskeisenä ehdotuksena on muutos koskien RL 6 luvun 5 § 1 momentin 4 kohtaa: rangaistuksen koventamisperusteeksi lisätään maininta teon tekemisestä sukupuoleen perustuvasta vaikuttimesta. Myös RL 17 luvun 24 § toiseen momenttiin, 24 luvun 13 § ja 25 luvun 10 § lisättäisiin sukupuoli yhdeksi rangaistusvastautekijäksi. Luonnostekstin sivuilla 11 ja 12 todetaan, että uhrin sukupuolen nimenomainen mainitseminen teon vaikuttimena tuo selkeyttä oikeustilaan.

Tekstissä kerrotaan, että koventamisperusteet soveltuvat lähtökohtaisesti kaikkiin tekoihin tai rikoslajeihin, jos ne tehdään säännöksestä mainitusta vaikuttimesta (s. 7 ja 18).

Koventamissäännöksessä ei siis rajata ulos mitään sen soveltamispiiriin kuuluvia rikoksia (s. 20). Kuitenkin tekstissä ohjataan jättämään ankaroitamisperuste käyttämättä esimerkiksi parisuhdeväkivaltarikoksissa tai seksuaalirikoksissa. Tämä perustellaan kaksinkertaisen kvalifioinnin kiellolla: jos tunnusmerkistön laadinnassa on kyseinen olosuhde otettu huomioon, ei sitä enää tule huomioida rangaistuksen ankaroitamisperusteena. Ehdotus on tältä osin epäselvä.

Esityksen tavoitteena on korostaa sellaisten tekojen moitittavuutta, joiden vaikuttimena on sukupuoleen perustuva viha. Esitys ei kuitenkaan anna selkeää perustetta sille, miksi tätä ankaroitamisperustetta ei tulisi soveltaa parisuhdeväkivaltaan tai seksuaalirikoksiin.

Tekstin perusteella parisuhdeväkivalta on äkillisen konfliktitilanteen synnyttämä pahoinpitely (s. 21), tai se liittyy ongelmiin koskien lasten huoltoa (s. 12). Parisuhde- ja lähisuhdeväkivalta ei tyypillisesti ole yhtäkkiä, suunnittelematonta tai usein edes konfliktiin liittyvää. Kumppaniin tai entiseen kumppaniin kohdistuva väkivalta on ajan kuluessa syvenevää vallankäyttöä, jonka seurauksena uhrin elinpiiri ja itsemääräämisoikeus kapenee. Joissakin tapauksissa väkivaltaa käyttävä henkilö ei käytä väkivaltaa muissa tilanteissa tai kohdistaa sitä muihin ihmisiin — vain puolisoonsa. Väkivaltainen käytös saattaa jatkua seuraavassa suhteessa, ja sitä seuraavassa. Väkivallan muotoja on lukuisia, myös digitaalinen väkivalta. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 avio- ja avopuolisoiden sekä entisten avio- ja avopuolisoiden välisessä väkivallassa uhri oli nainen hieman yli 80 prosentissa tapauksista.³ Kontrolloivan ja väkivaltaisen alistamisen motiivi voi hyvin olla naisviha.

Tekstissä viitataan muun muassa Euroopan neuvoston yleissopimukseen naisiin kohdistuvasta ja lähisuhdeväkivallasta — Istanbulin sopimukseen — erityisesti koskien artiklaa 46 (s. 13). Artiklassa raskauttavana seikkana rangaistuksen mittaamisessa voi esimerkiksi olla se, että on kohdistanut rikoksen nykyiseen tai entiseen puolisoon, tai käyttää valta-asemaansa rikoksen uhriin. Sopimuksen mukaan koventamisperusteet voivat tulla sovellettaviksi jos ne eivät jo sisälly rikoksen

³ Tilastokeskuksen julkistuksen mukaan vuonna 2019 perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreista oli naisia 76,8 % 2.6.2020: https://www.tilastokeskus.fi/til/rpk/2019/15/rpk_2019_15_2020-06-02_tie_001_fi.html

tunnusmerkistöön. Rikoslakimme ei sisällä koventamisperusteita edellä mainitussa tilanteessa. Esityksen mukaan tämä ei ole tarpeen, koska tuomarilla on mahdollisuus ottaa tällaiset seikat huomioon rangaistusta säätäessään. Esitys on tältä osin puutteellinen. On Istanbulin sopimuksen velvoitteiden mukaista pikemminkin kehottaa huomioimaan ja harkitsemaan nyt esitetty ankaroittamisperuste esimerkiksi silloin, kun rikoksen kohteeksi valikoituu tietyn sukupuolen edustajia.

Istanbulin sopimuksen keskeinen velvoite valtioille on naiseen kohdistuvan väkivallan tehokas ehkäiseminen kaikilla käytettävissä olevilla keinoilla.

Ehdotuksen sivulla 12 tuodaan esille, että rikoksen esitutkinnalla on suuri merkitys sukupuoleen perustuvan vaikuttimen löytämisessä. Jos esitutkintaa esimerkiksi toistuvissa parisuhdeväkivaltarikoksissa ohjataan siten, että mahdollinen sukupuoliin liittyvä vaikutin kehoitetaan tutkinnassa jättämään huomiotta, lakia sovelletaan kapeasti.

Esityksessä tulisi myös paremmin huomioida sukupuolen moninaisuus, jotta yhdenvertainen lain suoja toteutuisi. Sukupuoli tulee määritellä laissa siten, että se ymmärretään laajasti binäärisen mies/naisjaottelun sijaan. Transtaustaisen tai intersukupuolisen sukupuoliin liittyvä vaikutin ei ole ”muu rinnasteinen vaikutin” (s. 14), vaan heidän sukupuolensa.

Oikeuskäytäntöä sukupuoliin liittyvän vihan perusteella tehdyistä rikoksista ei vielä ole, eikä oikeuskäytäntöä pidä ohjata tiettyyn soveltamiskäytäntöön ilman huolellista harkintaa. Lakimuutosehdotuksen tavoitteena on, että sukupuolen lisääminen ankaroittamisperusteisiin selkiyttää oikeustilaa. Esitetyt soveltamisrajaukset perusteluineen eivät kyllin edistä tätä tavoitetta.

Ehdotuksessa todetaan, että ankaroittamissäännöksen luonteivin soveltamisala on sananvapausrikokset, omaisuuteen tai toimeentuloon kohdistuvat rikokset tai rikokset, joilla vaarannetaan ihmisen turvallisuutta. Amnesty on samaa mieltä siinä, että näiden rikostyyppien ehkäisemisessä ankaroittamissäännös on tärkeä, mutta jos soveltamisala rajataan kapeasti hukataan mahdollisuus torjua laajasti rikostekojä, joiden vaikuttimena on sukupuoliin kohdistuva viha.

Kunnioitavasti,

Niina Laajapuro
Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja antaa:

Pia Puu Oksanen
Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija

pia.oksanen@amnesty.fi